

Güney Kafkasya'da Ne Oluyor? Azerbaycan-Ermenistan Savaşı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme - Ayça Ergun

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorunu, Güney Kafkasya'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması önündeki son derece ciddi bir düğüm noktasıdır. 1990'ların başında yaşanan çatışmaları takiben 1994'de iki ülke arasında imzalanan ateşkes anlaşmasından bu yana, her ne kadar sorunun barışçı yollarla çözümü için farklı dönemlerde görüşmeler yapıldıysa da sonuç alınamamış ve sınır hattında küçük ölçekli çatışmalar devam etmiştir.

Yakın dönemde ise 2 Nisan 2016'da Ermenistan'ın ateşkesi bozması sonucunda gerilim yükselmiş, fakat kısa sürede yeniden kontrol altına alınabilmişti. Benzer

şekilde, 12 Temmuz 2020'de Ermenistan Azerbaycan'ın iktisadi ve stratejik açıdan önemli bir bölgesi olan, Karabağ bölgesi dışındaki Tovuz şehrine yönelik saldırısı sonucunda aralarında bir tümgeneralin de bulunduğu 12 asker ve bir sivil ölmüş, ancak takip eden çatışmalar bu bölge ile sınırlı kalmış ve kısa sürede ciddi bir tırmanışa yol verilmeden kontrol altına alınmıştı.

Öte yandan, Tovuz saldırısını protesto etmek amacıyla 15 Temmuz'da Bakü'de Azerbaycan Milli Meclisi önünde 30.000 kişinin katılımıyla [gerçekleştirilen mitingde](#), "Karabağ bizimdir, bizim kalacak" sloganları ile seferberlik ilanı talepleri [dile getirilmiştir](#). Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 16 Temmuz'da, 2004'den beri Dışişleri Bakanı olarak görev yapmakta olan Elmar Memmedyarov'u görevden almasının yanı sıra, "Azerbaycan halkının sabrının bir sınırı olduğunu, Karabağ konusunda geri adım atmayacaklarını ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması konusunda kararlı olduklarını" [ifade etmiştir](#).

Son olarak, Ermenistan güçlerinin ateşkesi ihlal ederek cephe hattındaki köyleri ateşe tutmasının ardından 27 Eylül 2020'de Azerbaycan ordusu Karabağ'a doğru taarruza geçmiştir. Her ne kadar 27 - 4 Ekim 2020 arasında Ermenistan saldırısının zamanlaması, olası sebepleri, üçüncü ülkelerin ne ölçüde müdahil oldukları ve olası sonuçları tartışıldıysa da sürecin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, bu yazının amacı Azerbaycan-Ermenistan arasındaki güncel çatışmalar ile Karabağ bölgesinin (Dağlık Karabağ ve ona sınır olan 7 şehir) işgaline ilişkin saptamalarda bulunmaktır.

Çatışmanın Azerbaycan'daki Yansımaları

Azerbaycan Karabağ sorununun ortaya çıkmasından beri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarına istinaden işgalin sona erdirilmesi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, sınırların dokunulmazlığı ilkesine riayet edilmesi ve göç etmek zorunda kalanların

topraklarına geri dönmelerinin sağlanmasını talep etmektedir. Her ne kadar bu talepler 27 yıldır her türlü uluslararası ve bölgesel platformda ifade edilmişse de, özellikle çatışmanın çözümü ve barışın tesisi konusunda başat rol üstlenmesi gereken ABD, Fransa ve Rusya'nın eş başkanlığında faaliyet gösteren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu'nun etkisiz tutumu nedeniyle iki ülke arasında 1994'den beri süregelen "ne barış ne savaş" durumu sürekli hale gelmiştir. Bu *status quo* Ermenistan tarafından makbul ve hatta tercih edilen bir durumken, Azerbaycan'ın ulus ve devlet kuruculuğu süreçlerinin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir.

Petrol ve doğal gaz rezervleri ile dünya enerji piyasasında önemli bir yer kazanan Azerbaycan için Dağlık Karabağ en hayati güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir.

Petrol ve doğal gaz rezervleri ile dünya enerji piyasasında önemli bir yer kazanan Azerbaycan için Dağlık Karabağ en hayati güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir. Bu noktada Temmuz 2020'deki Tovuz saldırısı Azerbaycan'ın güvenlik endişelerini daha da güçlendirmiş ve ekonomik ve askeri anlamda erken bağımsızlık döneminden çok daha güçlü bir noktaya gelen Azerbaycan'da hükümetin kamuoyunda yıllardır dile getirilen "tek çare savaş" seçeneğini değerlendirmeye almasına yol açmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in hücum diplomasisi olarak adlandırdığı siyaset, sahada da karşılığını bulmuş durumdadır.

Sürmekte olan çatışma bir anlamda Azerbaycan'a uluslararası kamuoyuna yeniden "Karabağ'ın Azerbaycan'ın toprağı olduğu ve kendi topraklarını savunmak için savaşmanın egemen bir devlet olmanın doğal sonucu olduğunu" hatırlatmasına fırsat vermiştir. [Aliyev'in ifadesi ile](#), "Azerbaycan ordusu kendi toprağında ülkesinin arazi bütünlüğünü korumaktadır".

Ayrıca, işgalden kurtarılan araziler Azerbaycan toplumunda son derece ciddi bir dayanışma ve seferberlik hissi yaratmanın yanı sıra, önemli oranda moral kaynağı

da olmaktadır. Bu çerçevede, halen “Büyük Vatan Muharebesi” olarak adlandırılmaya başlanan çatışma sürecinin ülkede topyekûn mücadele olarak algılandığı da ifade edilmelidir. Bu anlamda Azerbaycan’ın bu çatışma dolayısıyla uzun zamandır olmadığı kadar bir “milli bütünlük” hissi yaşamaya başladığı söylenebilir.

4 Ekim’de Ermenistan’ın, Karabağ bölgesi dışındaki Gence, Terter ve hidroelektrik santrali bulunan Mingeçevir şehirlerine füze saldırısı savaşa yeni bir boyut kazandırmıştır. İlham Aliyev, Azerbaycan halkına hitap ettiği konuşmasında barış için “30 yıl daha beklemeyeceklerini”, “çatışmanın şimdi çözülmesi gerektiğini” ve ateşkes için ön koşullarının “Ermenistan ordusunun Karabağ topraklarını terk etmesi, Ermenistan’ın Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanınması, Paşinyan’ın Azerbaycan milletinden özür dilemesi ve Azerbaycan topraklarından çekilmek için bir takvim bildirmesi” olduğunu [ifade etmiştir](#).

Azerbaycan-Ermenistan Savaşında Türkiye’nin Yeri

Savaş ve Azerbaycan topraklarının işgali ile sonuçlanan süreçte Türkiye, Azerbaycan’a koşulsuz desteğini sunmuş ve işgal Azerbaycan’ın ulusal çıkar ve öncelikleri doğrultusunda sona ermeden Ermenistan ile diplomatik ilişki kurmayı reddetmiştir. İki ülke ilişkilerinin nitelik ve içeriğini ifade etmek için kullanılan “bir millet iki devlet” söylemi sadece etnik, dinsel ve kültürel ortaklıkların bir ifadesi değildir. Aynı zamanda bu ortaklıklardan esin alarak kurulan istisnai nitelikte bir ikili ilişki modelinin de ifadesidir.

Öte yandan, Türkiye’nin Azerbaycan’a desteği, 12 Temmuz ve 27 Eylül saldırılarını takip eden süreçte “bir millet iki devlet” ifadesinin doğal uzantısı olarak görülse de niteliği aynı kalmakla birlikte içeriği derinleşmiş görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında mevcut durumun “malumun yeniden ilanının” ötesinde değerlendirilmesi gerekir. Son aylarda iki ülke arasında gerçekleştirilen ortak askeri tatbikatlar, Ermenistan’a gözdağı vermenin ötesinde,

iki ülke arasında koşulsuz destek ve işbirliğinin daha görünür kılınması olarak da yorumlanmalıdır.

Her iki ülkenin siyasal iktidarları ve kamuoyları tarafından tartışmasız kabul gören dostluk ve kardeşliğin belirleyiciliği başta enerji ve taşımacılık sahaları olmak üzere pek çok düzeyde çok çeşitli ve çok boyutlu ilişkiler ağında görülmektedir. En üst düzeyde değer ve önem atfedilen ikili ilişkiler şüphesiz Azerbaycan ve Türkiye'nin ulusal güvenlik, ekonomik ve stratejik çıkarlarının örtüşmesi sonucunda giderek pekişmiştir.

Bugünkü durumda dayanışmanın yoğunlaştığını, Türkiye'de siyasal seçkinler tarafında desteğin katlandığını, ikili ilişkilerin hiç olmadığı kadar derinleştiğini ve hatta Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun twitter hesabında [vurguladığı gibi](#), sanki "bir devletmiş" gibi hareket edildiğini söylemek mümkündür. Azerbaycan'ın ateşkesi sona erdirerek işgal edilmiş bölgelerin bir kısmını alması ve cephe hattında ilerlemeye devam etmesi, Türkiye Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı başta olmak üzere ivedi ve içerikçe eskiye nazaran daha net ifadelerle desteklenmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türk milletinin "her zaman olduğu gibi tüm imkanlarıyla Azerbaycanlı kardeşlerinin [yanında olduğunu](#)" ve Türkiye'nin "tek millet iki devlet anlayışıyla Azerbaycanlı kardeşleriyle dayanışmasını güçlendireceğini" [belirtmiştir](#). T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan, "Azerbaycan, halkının ve toprağının bütünlüğünü korumak için meşru müdafaa hakkını elbette kullanacaktır. Bu süreçte, tek yürek olarak Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği tamdır. Azerbaycan nasıl isterse, o şekilde yanında olacaktır" [açıklamasını](#) ise, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu "sahada ve masadaca Azerbaycan'ın yanındayız" şeklinde [özetlemektedir](#). Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın "bu koruma mücadelesine tüm imkanlarımızla sonuna kadar Azerbaycan Türkü kardeşlerimizin yanında olacağız" [açıklaması](#) da koşulsuz ve derinleştirilmiş desteğin bir başka ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Azerbaycan'a Karabağ sorununa ilişkin desteğinin geçmişe nazaran daha proaktif, daha iddialı ve çatışmaya daha müdahil bir hal aldığını söylemek mümkündür.

Güney Kafkasya'da Ne Beklemeliyiz?

Şüphesiz Güney Kafkasya'da barış ve güvenliğin sağlanması sadece bölge ülkeleri için değil, aynı zamanda bölgeyle ilgili ABD, Rusya ve İran gibi ülkeler ile Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlar açısından da önemlidir. Fakat, barış sürecinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması önceliğinin de artık daha ciddiyetle göz önünde bulundurulması gerekir. Azerbaycan'ın devam eden çatışmalarda Karabağ bölgesinde bazı yerleşim yerlerinde işgale son vermesi çözüm masasında kendisini avantajlı bir konuma getirecektir. Cephe hattındaki Azerbaycan başarısı şüphesiz Ermenistan'daki Nikol Paşinyan iktidarını da zayıflatıcı niteliktedir.

Söz konusu çatışmada bölge ülkeleri olarak Türkiye ve Rusya'nın ön plana çıktıkları söylenebilir. Tovuz saldırısının Rusya'nın bilgisi dahilinde olmaması mümkün olamayacağı gibi, Azerbaycan'ın 27 Eylül'de cephe hattında ilerleme niyetinden haberdar olmaması da mümkün görünmemektedir. Savaşın çok kısa bir süre önce Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un "Rusya sorunun çözüm sürecinde işgal altındaki beş bölgenin Azerbaycan'a geri verilmesi, bölgeye barış güçlerinin konuşlandırılması ve ulaşım-iletişim sisteminin yeniden kurulmasından" yana olduğunu [açıklaması](#), hem Rusya'nın Ermenistan'a askeri destek vermeyeceğinin hem de olası bir çatışmaya aktif şekilde müdahil olmayacağını ifadesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Rusya, Paşinyan iktidarının Batı yanlısı söylemlerinden rahatsızlığını ifade etmekte ve Ermenistan'ın sadakatini de sorgulamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Rusya'nın halen devam etmekte olan görece "çekinik" tutumunun tarihsel olarak bir istisna teşkil ettiği de açıktır. Nitekim, 30 Eylül'de Lavrov'un, Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları arasında olası görüşmelere ev sahipliği yapabileceklerini açıklamış olması, Rusya'nın bölgedeki tarihsel ve güncel etkisi göz önüne alındığında, bugünkü durumda hala başat ama bu kez (en azından şimdilik) taraflara daha eşit mesafede bir rol üstlenmek istediğine işaret etmektedir.

Türkiye'nin ise bölgede tüm imkanları ile uluslararası hukuka göre de haklı ve mağdur durumda olan Azerbaycan'ın yanında olması, aynı zamanda yükselen bir

bölgesel güvenlik aktörü olduğunun işareti olarak da nitelendirilebilir. Zira Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun "Türkiye'nin sahada ve masada Azerbaycan'ın yanında olduğunu" ifade etmesi olası barış görüşmelerinde etkin rol oynama arzusunun da göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Uluslararası alanda ise, hemen 29 Eylül'de toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafları derhal çatışmaya son vermeye, gerilimi azaltmaya ve gecikmeksizin anlamlı görüşmelere başlamaya [çağırmıştır](#). AGİT Minsk Grubu eş başkanlarından ABD genel olarak çatışmaların durdurulması çağrısının ötesine geçmezken, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, "Dağlık Karabağ'da Azerbaycan kontrolünü kabul etmeyeceğiz" [açıklamasıyla](#) Azerbaycan'ın Minsk Grubu'na zaten azalan güveninin tamamen ortadan kalkmasına sebep olmuş, hatta olası müzakerelerde Fransa'nın eş başkanlık statüsünü tehlikeye atmıştır. Sonuç olarak Güney Kafkasya bölgesindeki çatışma (ların) barışçı yollarla çözümlenmesi hem bölge ülkeleri hem de bölgede etkili olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin de uzunca bir aradan sonra bölgede kendini yeniden tanımlama ve konuşlandırma sürecine girdiğini söylemek mümkündür. Bu süreçte Türkiye için Güney Kafkasya yeni bir test alanıdır. Azerbaycan içinse topraklarında işgalin son bulması hem toprak bütünlüğünü sağlayacak hem de ekonomik olarak güçlenmesine ve ulus devlet sürecinin pekiştirilmesine katkıda bulunacaktır. 30 yıla yakın bir süredir işgalci konumunda olan Ermenistan, Rusya'nın desteğini neredeyse yitirerek bölgede daha da yalnızlaşmış bir konumdadır. Savaş alanındaki kayıplar şüphesiz Paşinyan iktidarını sarsıcı niteliktedir ve olası bir iktidar değişikliğini de gündeme getirebilir. Son olarak, Güney Kafkasya genelinde güvenlik, barış ve istikrarın sağlanması sürecinde bölgedeki siyasal ve jeostratejik belirleyicilerin yeniden şekillenmekte olduğunu, bölge içi ve dışı aktörlerin etkinlik ve ağırlıklarının da bu çerçevede önümüzdeki aylarda yeniden tanımlanacağını söylemek mümkündür.

Dr. Ayça Ergun Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir. ODTÜ Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi (KORA) başkan yardımcısıdır. Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da siyasal ve toplumsal değişim, devlet-toplum ilişkileri, ulus-devlet kuruculuğu, sivil toplum, demokratikleşme, uluslararasılaşma ve Azerbaycan-Türkiye ilişkileri konularında çalışmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Ayça Ergun, "Güney Kafkasya'da Ne Oluyor? Azerbaycan-Ermenistan Savaşı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 5 Ekim 2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/10/05/guney-kafkasyada-ne-oluyor-azerbaycan-ermenistan-savasi-uzerine-kisa-bir-degerlendirme/>

Telif@UIKPanorama. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.